Elena Faur

SEMANTICA COGNITIVĂ ŞI „TEORIA METAFOREI CONCEPTUALE". O ABORDARE DIN PERSPECTIVĂ INTEGRALĂ

În momentul actual al dezvoltării semanticii pe plan internaţional (în accepţia de ansamblu al domeniului şi cu focalizare prioritară asupra semanticii lexicale) două tendinţe se impun ca dominante. Cea mai cunoscută în contextul ştiinţific internaţional este, desigur, semantica cognitivă de orientare lakoviană, dezvoltată, în principal, în spaţiul cultural nord-american şi, mai larg, în orbita de circulaţie ştiinţifică a limbii engleze. Semantica integrală, elaborată în spaţiul european de către E. Coşeriu şi curentă, mai ales, în spaţiile culturale de limbă germană şi spaniolă, a rămas mai puţin cunoscută, în pofida atât a priorităţii sale temporale, cât şi a circumscrierii mult mai temeinice a cadrului ei teoretic şi conceptual[1].

Conceptualizarea cognitivă a fenomenului metaforei propusă de G. Lakoff şi M. Johnson (1980/2003, 1999) se fundamentează pe ideea că metaforele nu sunt *expresii lingvistice*, ci structuri conceptuale sau metafore conceptuale[2], care pot fi identificate la un nivel anterior manifestării lor în limbaj. În cadrul orientării cognitive, metafora este considerată o categorie *cognitivă* a gândirii (şi, cu anumite specificări, a limbajului uman), prin care se creează *conţinuturi cognitive noi* sau „domenii conceptuale" ale *gândirii* în cadrul unor „spaţii mentale", anterioare şi independente de funcţionarea limbajului: „Metaphor is for most people a [...] rhetorical flourish – a matter of extraordinary rather than ordinary language. Moreover, metaphor is typically viewed as characteristic of language alone, a matter of words rather than thought and action. For this reason, most people think they can get along perfectly well without metaphor. We have found, on the contrary, that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action" (Lakoff, Johnson 1980/2003: 3).

Încă din această primă întâmpinare a „teoriei metaforei conceptuale", cum a fost numită, putem trasa liniile de convergenţă ale orientării cognitive cu cea elaborată de E. Coşeriu (1952/1967). Pe de o parte, ambele orientări pornesc de la o perspectivă „nonretorică" sau „cognitivă" asupra metaforei. Pe de altă parte, cele

[1] Pentru stadiul actual al receptării şi dezvoltării acestei teorii, a se vedea Martínez del Castillo (2012). Menţionăm că impactul şi influenţa concepţiei coşeriene au fost recunoscute, mai recent, şi în cadrul mişcării cognitiviste nord-europene actuale (v. Zlatev 2011). O confruntare aprofundată a celor două orientări teoretice am propus în teza noastră de doctorat (v. Faur 2013a), precum şi în Faur (2013b).

[2] Sau „concepte metaforice", în prima formulare a teoriei (vezi Lakoff, Johnson 1980).

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

două concepţii asupra metaforei pot fi aduse împreună dacă pornim de la un sens comun mai larg în care metafora este *creaţie de conţinuturi semantice imagistice noi în vorbirea obişnuită* (şi trebuie tratată ca unul dintre mijloacele noastre obişnuite de a vorbi şi de a ne raporta la diferite lucruri, evenimente sau aspecte ale experienţei noastre).

G. Lakoff şi M. Johnson susţin, de asemenea, că metaforele conceptuale joacă un rol decisiv în „structurarea” şi „definirea” „sistemului nostru conceptual obişnuit”. De exemplu, expresii metaforice precum: *Suntem prieteni* ***apropiaţi****. Am fost* ***apropiaţi*** *mulţi ani, dar acum ne-am* ***separat*** sunt considerate manifestări de suprafaţă ale unei singure metafore conceptuale, INTIMITATEA ESTE APROPIERE. După cum se poate constata chiar din exemplul de mai sus, G. Lakoff şi M. Johnson înţeleg metafora ca ţinând de un nivel al *conţinutului conceptual*, a cărui funcţie este de a produce „new understandings [of things] and [...] new realities” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 235). În ceea ce priveşte principiul funcţional al metaforelor conceptuale, conţinutul metaforic nou este produs prin „cartarea” sau „proiecţia” structurii schematic-imagistice a unui conţinut experienţial de la un domeniu-sursă la un domeniu-ţintă. Conexiunea celor două domenii implicate în metafora conceptuală *nu este arbitrară* şi nu are loc în absenţa ori separat de conţinuturile experienţei pre- sau extralingvistice, ci este motivată de elaborarea metaforică a structurilor schematic-imagistice preconceptuale.

Primită cu entuziasm de mulţi cercetători din domeniu, deşi, nu de puţine ori, criticată din diverse perspective teoretice, s-a afirmat despre această teorie a metaforei conceptuale[3] că ar fi umplut un gol, puternic resimţit în domeniul metaforologiei tradiţionale, referitor la modul în care „structurile experienţei” participă la producerea şi înţelegerea vorbirii metaforice, i.e. în procesul creaţiei de conţinuturi metaforice *designative*.

După mai mult de trei decenii de la formularea iniţială, ca urmare a numeroase cercetări empirice, teoria a trecut prin ajustări succesive care au condus la o rafinare substanţială a aparatului său conceptual. În pofida acestei continue rafinări, problemele de principiu privind *statutul* acestor metafore, *aspectul* lor *cognitiv* şi cel care priveşte *creativitatea* lor semantică, au rămas, în continuare, insuficient explorate. Drept urmare, şansele de reuşită ale acestui „model al metaforei conceptuale” (Borcilă 1997) depind, în cele din urmă, de rezolvarea unor astfel de probleme teoretice.

Convingerea că metafora este un fenomen mental *conceptual*, anterior şi independent de expresiile metaforice în care se instanţiază, este împărtăşită de

[3] Din 1980, teoria metaforei conceptuale a suferit diferite transformări care au dus la formularea unor versiuni diferite, datorită dificultăţii de a rezolva problema creaţiei de conţinuturi metaforice noi.

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

aproape toți semanticienii cognitiviști. Din această perspectivă, „*vorbirea* metaforică”[4] nu este altceva decât un epifenomen în relație cu *gândirea* metaforică, respectiv „o manifestare de suprafață a acesteia”. Consecința imediată a postulării unui astfel de nivel conceptual este, cum observă şi A. Barcelona (2000: 2), teza conform căreia „facultatea limbajului” devine „o reflectare” sau „o specializare” a „abilităților cognitive generale”. Împotriva reducerii facultății limbajului la alte facultăți cognitive s-au ridicat câteva voci critice, ce au abordat frontal ilegitimitatea unei astfel de considerări a limbajului. Cu toate acestea, sunt foarte puține acele studii care tratează direct aspectul separării nivelelor conceptual şi lingvistic în semantica metaforică. Problemele care decurg din această disociere a nivelelor au fost supuse unei examinări severe de V. Haser (2005). Mult mai temeinică este critica lui M. Borcilă (2003), care argumentează că separarea celor două nivele – conceptual şi lingvistic – şi, mai ales, reducerea limbajului la planul „expresiei” corelată cu incapacitatea de a recunoaşte *funcția cognitivă* a limbajului subminează, încă de la început, proiectul inițial al acestei mişcări, prin imposibilitatea de a explica creația de *conținuturi* metaforice inedite în *vorbirea* obişnuită.

Încă de la emergența teoriei metaforei conceptuale în cadrul „semanticii experiențiale” (vezi Lakoff, Johnson 1980) şi, mai târziu, în momentul reelaborării teoriei (vezi Lakoff, Johnson 1999), cei doi semanticieni s-au situat pe poziția că gândirea metaforică face uz de tiparele schematic-imagistice recurente ale experienței noastre ‘întrupate’ (*embodied experience*). Mai precis, inițiatorii teoriei metaforei conceptuale susțin că această capacitate a noastră de a conceptualiza metaforic este strâns relaționată cu experiențele noastre *preverbale*, ‘întrupate’, şi că ea se bazează pe cartarea unei structuri experiențiale „from the ‘imagistic’ realm of sensory-motor experiences to non-imagistic (‘abstract’) ones” (Hampe 2005: 2). De exemplu, experiența întrupată a containerului[5] este centrală pentru înțelegerea atât a expresiilor lingvistice de tipul: *Argumentul lui nu are prea mult* ***miez*** sau *Argumentul tău este* ***fără conținut***, cât şi a metaforelor conceptuale care stau la baza acestor expresii, precum: ARGUMENTELE SUNT CONTAINERE. Pe lângă

[4] G. Lakoff şi M. Johnson (1980/2003) nu se referă, totuşi, la distincțiile operate în mod tradițional în lingvistică între *limbaj* (facultate şi activitate), *langue* (sistem lingvistic) şi *vorbire* (acte de vorbire individuale sau enunțuri). Distincțiile lui G. Lakoff şi M. Johnson între *gândirea* metaforică şi *vorbirea* metaforică servesc, în principal, pentru demonstrarea faptului că metafora nu trebuie limitată la limbaj (iar în interiorul acestui domeniu ea nu este un ornament stilistic), ci ea este importantă mai ales *din punct de vedere cognitiv*. Pe de altă parte însă, distincția lor între cele două nivele, respectiv nivelul gândirii şi nivelul limbajului, este, într-o anumită măsură, analogă cu distincția operată în lingvistică între *langue* şi *parole* (vezi şi Tomoiagă 2013).

[5] Schema imagistică a CONTAINERULUI („conținătorului”) a emers în experiența noastră fizică sau în interacțiunea corpului cu lumea în care am simțit, de exemplu, că suntem entități discrete într-un spațiu care ne înconjoară, precis delimitat (încăperi, cadru natural etc.) sau a corpului propriu ca ceva bine definit în care putem introduce anumite elemente (alimente, apă etc.) sau scoate alte elemente (aerul).

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

aceasta, G. Lakoff şi M. Johnson afirmă că experienţa nu este niciodată „merely a matter of having a body of a certain sort; rather, every experience takes place within a vast background of cultural presuppositions” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 57). În concepţia autorilor, această manieră de înţelegere a experienţei este echivalată cu ideea că „all experience is cultural through and through [and] that we experience our ‘world’ in such a way that our culture is already present in the very experience itself” (*ibidem*). În ciuda afirmaţiei de mai sus, modul în care „întruparea” prelingvistică universală prin schemele imagistice poate explica „situarea noastră socio-culturală”[6] rămâne, totuşi, o problemă extrem de controversată[7], atât pentru „semantica experienţială”, cât şi pentru „teoria corporalităţii”. Mai recent, pretenţia de universalitate a metaforelor conceptuale a fost, de asemenea, dezbătută într-un număr tot mai mare de studii. Diverşi cercetători au adus, în ultimii ani, argumente foarte pertinente în vederea necesităţii conectării ‘corporalităţii’ la cultură şi au pledat, în acest sens, pentru ceea ce s-a numit „situarea socioculturală” a schemelor imagistice, i.e. a „întrupării” noastre care stă la baza metaforelor conceptuale (Gibbs 1999; Kimmel 2005, 2008; Yu 2008a, 2008b; Zinken, Hellsten, Nerlich 2008).

Dintr-o perspectivă psihologică, R. W. Jr. Gibbs (1999) critică concepţia lingvisticii şi psihologiei cognitive asupra metaforei ca structură conceptuală a gândirii şi atrage atenţia asupra iminentului solipsism care derivă din ea. Folosind o metaforă adecvată, R. W. Jr. Gibbs invită cercetătorii din rândul orientării cognitiviste să „schimbe” locul metaforei „din minte[a individuală]” în „lumea publică şi întrupată”. Prin metafora folosită, autorul încearcă de fapt să sublinieze dimensiunea culturală a cogniţiei noastre şi argumentează, totodată, că schemele imagistice nu sunt tipare universale; dimpotrivă, ele prezintă o importantă componentă culturală

[6] Termenul de „situare” sau „încapsulare socio-culturală” (*sociocultural situatedness* sau *sociocultural embeddedness*) trimite la studiile unui grup de cercetători din orientarea cognitivă care critică noţiunea lui G. Lakoff şi M. Johnson de „corporalitate” (*embodiment*) şi demonstrează că aceasta rămâne, în cele din urmă, izolată de orice interacţiune cu contextul social şi cultural. În sens larg, aşa cum afirmă editorii volumului în care termenul amintit este tratat din diverse perspective (vezi Frank, Driven, Ziemke, Bernardez 2008), conceptul denotă „the way(s) in which individual minds and cognitive processes are shaped by their being together with other embodied minds, *i.e.*, their interaction with social and cultural structures, such as other agents, artefacts, conventions etc. and more particularly [...], with language itself” (Frank 2008: 1).

[7] Conceptul de *schemă imagistică*, precum şi conceptul meta-teoretic de *embodiment* („corporalitate”), propuse de G. Lakoff şi M. Johnson (Johnson 1987; Lakoff, Johnson 1999), au dat naştere la numeroase critici ca urmare a constatării că acestora le lipsesc chiar acele caracteristici care le-ar fi putut imprima un caracter fenomenologic: intersubiectivitate, accesibilitate la conştiinţă şi posibilitatea corelării lor cu limbajul (Zlatev 2007). Aceste probleme au fost discutate, recent, în două volume, şi anume B. Hampe (2005) şi Ziemke, Zlatev, Frank (2007). Cele mai vehemente, dar, în acelaşi timp, constructive critici împotriva celor două concepte ale lui G. Lakoff şi M. Johnson au fost lansate din interiorul direcţiei „alternative” („the minor position”) la orientarea lakoviană. Vezi, de exemplu, J. Zlatev (2005, 2007, 2008, 2011), E. Itkonen (2006, 2008), G. Sonesson (2007, 2009). Pentru anticiparea dimensiunii constructive la care ne vom referi în paginile următoare, vezi, de asemenea, lucrarea fundamentală a lui M. Tomasello (1999).

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

activă. W. Jr. Gibbs se referă la exemple iluminatoare care demonstrează că ceea ce numim cultură nu este ceva *adăugat* interacțiunii noastre fizice a corpului cu lumea, ci că, în fapt, lucrurile stau tocmai invers: experiența noastră este, în esența ei, constituită cultural. Astfel, R. W. Jr. Gibbs propune o perspectivă diferită de cea lakoviană asupra metaforelor întrupate. Ele sunt înțelese, din acest unghi, ca reprezentări împărtășite în interiorul unei comunități culturale, jucând, în consecință, un rol central atât în limbaj, cât şi în gândire. Ideea de bază a studiului lui R. W. Jr. Gibbs rămâne aceea potrivit căreia „cognition arises, and it is continually re-experienced, when the body interacts *with the cultural world*" (Gibbs 1999: 162; subl. n. – E. F.).

În acelaşi spirit cu R. W. Jr. Gibbs, N. Yu (2008a, 2008b) argumentează că, în măsura în care corpul este „a potential universal source domain for metaphorical mappings from bodily experiences onto more abstract and subjective domains" (Yu 2008b: 250), modelele culturale constituie *filtrul* acestei experiențe corporale: ele furnizează perspectivele specifice din care aceasta este văzută. Critica lui N. Yu (2008b) se construieşte treptat, autorul servindu-se, în acest scop, de analiza a două metafore complexe, DEMNITATEA ESTE ÎNFĂȚIȘARE şi PRESTIGIUL ESTE ÎNFĂȚIȘARE, din chineză. Se observă, astfel, că, indiferent dacă baza corporală a 'imaginii' *poate motiva* o metaforă, „selecția actuală" a acesteia depinde, în mod esențial, de fundamentul ei cultural. La fel ca şi R. W. Jr. Gibbs, N. Yu subliniază importanța factorului cultural în modelarea experienței corporale, în sensul în care „culture serves as a filter that only allows certain bodily experiences to pass through so that they can be mapped onto certain target-domain concepts" (Yu 2008b: 249).

O altă critică, mult mai puternică, privind pretenția de universalitate a schemelor imagistice şi calitatea lor de a constitui „the grounding of metaphoric mappings in primary scenes", este adusă de M. Kimmel (2005). El observă că punctul slab şi imposibil de depăşit din interiorul cadrului conceptual schițat de teoria semantică cognitivă ar consta în aceea că „[the] ontology and […] methodology of image schema research remains grounded in mutually strengthening biases which are not exactly congenial with a socio-cultural view" (Kimmel 2005: 288). Pe de o parte, acest lucru se întâmplă deoarece schemele imagistice – în înțelegerea devenită clasică de scheme universale prelingvistice „întrupate" – sunt văzute şi ca „universalii ale dezvoltării". În acelaşi timp, datorită prezumției înrădăcinării „corporalității" „în experiența kinestezică în spațiu", rezultă că doar corpul poate modela cultura, acesteia din urmă fiindu-i refuzat, astfel, orice rol formativ asupra „corporalității" (Kimmel 2005: 288). M. Kimmel demonstrează, dimpotrivă, că, dintr-o perspectivă a psihologiei dezvoltării, care urmăreşte emergența şi dezvoltarea schemei imagistice, este necesar să se țină seama de relația *dialectică* dintre corp şi cultură. Astfel, schemele imagistice nu sunt tipare universale, ci sunt „învățate" şi „se rafinează" în mod permanent prin fixarea lor în „culturally recurrent settings". În sensul celor susținute mai sus, autorul redefineşte schemele imagistice drept „tools for [socio-cultural] situated cognition and action" (*ibidem*: 305). Se

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

propune, în acest fel, o „viziune echilibrată”, mai realistă şi mai uşor acceptabilă în comparaţie cu cea a lui M. Johnson (1987): autorul descrie „how discourse, ritual, and material culture shape image schemas” şi încearcă să depăşească „[the] tendency to unidirectionally theorize how image schemas shape discourse” (*ibidem*: 299). Perspectiva socio-culturală din ştiinţa cognitivă are un rol important pentru prezenta noastră discuţie: ea pare să deschidă un orizont în care limbajul începe să „îşi recâştige” locul adecvat în cogniţia umană. M. Kimmel pune un accent deosebit, în acest sens, asupra ideii că „we need to develop frameworks […] that capture how image-schematic metaphors, for example, are doubly constrained by embodied experiences *and* by cultural ideology” (*ibidem*).

În cele din urmă, toate cercetările întreprinse din unghiul „situării socio-culturale” a metaforei conceptuale converg înspre semnalarea aceleiaşi necesităţi stringente de a reevalua câteva concepte centrale ale semanticii cognitive, pe care se fundamentează principial teoria metaforei conceptuale. La o privire şi o evaluare de ansamblu a acestei mişcări destul de recente, se poate constata însă că nici direcţia „socio-culturală” nu este pregătită pentru o schimbare radicală a vechiului cadru teoretic şi conceptual al semanticii cognitive. Important rămâne faptul că eşecul înregistrat de reprezentanţii cei mai de seamă ai acestei perspective în reconsiderarea critică a teoriei metaforei conceptuale dovedeşte foarte clar imposibilitatea obţinerii unui progres radical în reevaluarea ei printr-o „extensiune” sau o „relaxare” a conceptelor cardinale ale teoriei „corporalităţii” (vezi Borcilă 2013a). Raţiunea principală a acestui eşec constă în lipsa dezvoltării *sistematice* a unor noţiuni precum *subiectivitate*, *intersubiectivitate*, *conştiinţă* şi, mai ales, a noţiunii de *semn lingvistic*. Pe de altă parte, acest eşec trebuie corelat şi cu lipsa dezvoltării unui *cadru coerent*, capabil să explice rolul formator al limbajului şi al culturii în teoria „corporalităţii” şi, prin urmare, relaţia dialectică dintre cultură şi corporalitate (sau ‘embodimentul’ uman). Suntem de părere că emergenţa unui astfel de cadru sistematic şi interdisciplinar în procesul de reconstrucţie conceptuală a ştiinţelor cognitive are loc abia odată cu apariţia *semioticii cognitive*, direcţia „alternativă” la soluţia lakoviană, care anunţă zorii celei de-a treia „generaţii” de ştiinţă cognitivă[8]. Întemeindu-se pe cadrul conceptual nou constituit şi pe rezultatele cercetării celei de-a treia „generaţii”, J. Zlatev caracterizează lumea în care fiinţele umane sunt „încapsulate” (*embedded*) ca „univers de discurs”[9], iar tipul de „întrupare” la acest nivel ca „întrupare *de ordin superior*” („*extended* em-

[8] Această nouă „generaţie” este reprezentată de cercetători precum J. Zlatev, G. Sonesson, E. Itkonen, C. Sinha, M. Tomasello etc. Ea a fost constituită pe la jumătatea primei decade a noului mileniu şi are între exponenţii cei mai activi pe reprezentanţii „şcolii de la Lund”. Pentru o prezentarea mai detaliată a celor trei „generaţii” de ştiinţă cognitivă, vezi Faur (2013a).

[9] Termenul de „univers de discurs” pe care îl utilizează J. Zlatev are un conţinut diferit de conceptul omonim dezvoltat în cadrul semanticii integrale coşeriene, fiind utilizat mai degrabă în sensul lui C. Sinha (1999).

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

bodiement") (Zlatev 2009a, 2009b)[10]. Această lume constă în „cultural beliefs, myths, scientific theories, political ideologies, novels, poems, internet forums, blogs etc. which are made possible by language" (Zlatev 2009b: 19). „Universul de discurs", lărgit în aşa fel încât să includă şi nivele inferioare, este, în acelaşi timp, întemeiat, în mare măsură, pe limbaj şi cultură, iar acestea, la rândul lor, se bazează pe conştiinţa „corpului trăit" şi, în cele din urmă, pe „autopoieza" viului. J. Zlatev pledează, în mod sistematic, pentru o „perspectivă socio-culturală" asupra „coporalităţii", construită pe baze fenomenologice şi hermeneutice. Autorul recunoaşte conectarea „experienţei corporale la lumea mai largă a culturii" (Zlatev 2009b: 155), subliniind rolul de fundament al limbajului pentru cultură. În opinia noastră, contribuţia majoră în raport cu generaţiile anterioare de ştiinţă cognitivă constă în faptul că acest model explicativ recunoaşte atât autonomia funcţională a limbajului, cât şi rolul fundamental al limbajului pentru cogniţia umană.

Pe fundalul unor astfel de cercetări care au adus în atenţia specialiştilor necesitatea unei revizuiri a teoriei metaforei conceptuale, putem acum circumscrie mai uşor *critica* şi *soluţia* perspectivei integraliste la rezolvarea aspectelor problematice ale teoriei. Vom ilustra, în continuare, modul în care semantica integrală coşerină poate veni în sprijinul rezolvării unor poziţii conflictuale din interiorul teoriei metaforei conceptuale. Vom încerca, în acelaşi timp, să punem în lumină sensul în care fiecare dintre cele două orientări poate valoriza cele mai importante câştiguri din câmpul cercetării proprii printr-o relaţionare în complementaritate.

Aspectul pe care îl vom dezbate în continuare vizează explicaţia semanticii cognitive cu privire la *finalitatea metaforei*, aspect care necesită o (re)considerare a dimensiunii 'cognitive' a metaforei conceptuale. Cum am văzut deja, semantica cognitivă de orientare lakoviană situează metaforele conceptuale într-un spaţiu mental anterior celui semantic al limbajului. Dincolo de paradoxul unei „semantici" delimitate anterior cunoaşterii prin limbaj, această 'semantică' nu reuşeşte să explice, în ciuda permanetelor rafinări aduse, *geneza şi finalitatea însăşi a vorbirii metaforice* (*de ce* apare vorbirea metaforică). „Metaforica minţii" (Gibbs 1994) şi principiul funcţional al „cartării" sau „proiecţiei" de la un domeniu-sursă la un domeniu-ţintă au dus, într-adevăr, la descoperiri importante din punct de vedere *descriptiv* cu privire la operaţiile mentale bazice implicate în procesul metaforic. Ideea că metafora este un fapt de „proiecţie" şi explicarea modului în care funcţionează această proiecţie de la sursă la ţintă sunt contribuţii importante în domeniul metaforologiei. Mai precis, ele sunt relevante pentru descrierea operaţiilor *designării metaforice*, dar numai dacă sunt *interpretate* într-o concepţie cu adevărat

[10] În teoria sa a „întrupării semnificaţiei", J. Zlatev (2009b) distinge patru tipuri de *lumi* („Umwelt", „Lebenswelt" naturală, „Lebenswelt" culturală, univers de discurs), corespunzătoare tipurilor de *întrupare* (*embodiement*) a *subiecţilor* imersaţi în aceste lumi (organism, eu minimal, eu atras într-o lume culturală, eu lingvistic), caracterizaţi printr-un sistem de valori interne subiectului (biologic, fenomenal, bazat pe semn sau semnificaţional şi normativ).

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

semantică a metaforei (bazată pe cunoaşterea semnificatului), capabilă să explice creativitatea şi finalitatea acestui proces. Ceea ce rămâne imposibil de explicat în concepţia semanticii cognitive este chiar „intenţia” sau „finalitatea” acestei creaţii de semnificate. Orientarea cognitivă eşuează în demonstrarea premisei înseşi de la care porneşte, şi anume că vorbirea metaforică este înrădăcinată în modul în care ne relaţionăm la lume şi o înţelegem[11]. Eroarea fundamentală a semanticii cognitive în teoria metaforei constă, în mod inerent, aşa cum reliefează M. Borcilă (2003), în subordonarea funcţiei limbajului faţă de celelalte procese „cognitive” ale minţii umane.

Problema este rezolvată însă de semantica integrală. Pe de o parte, din perspectiva semanticii integrale, în afara limbajului nu există „realitate cognitivă”. Metafora sau metasemia, cum a fost redefinită de M. Borcilă[12], nu poate fi concepută ca un conţinut al gândirii care este independent şi separat de structurarea lingvistică primordială a experienţei. Metasemia nu aparţine, potrivit concepţiei integrale, unui *domeniu al gândirii* constituit deja preverbal, ci prin ea se creează concomitent atât o expresie verbală, cât şi un conţinut de gândire nou şi ireductibil pentru o entitate designaţională inedită (sau „aspect perceptual” inedit al experienţei). Pe de altă parte, atât limbajul, în general, cât şi metasemia sunt fenomene în care se manifestă creativitatea semantică a unui subiect vorbitor, cu singura diferenţă că, în cazul creativităţii metasemice, avem de a face cu o formă maximală a creativităţii semantice. Sintagma „formă maximală a creativităţii semantice” trebuie înţeleasă în acord cu definirea metasemiei drept un fenomen prin care se produce „un salt semantic”, ce aduce cu sine şi un „spor cognitiv” (Borcilă 2013b) în raport cu creativitatea din semnificatele primare ale limbajului. În acest sens, orientarea integrală, spre deosebire de semantica cognitivă, recâştigă *intenţia* creaţiei de conţinuturi metasemice designative noi prin înscrierea metasemiei în *funcţia semnificativă a limbajului* însuşi[13].

[11] O critică a conceptului cognitivist de „metaforă”, dintr-o perspectivă întemeiată direct pe concepţia coşeriană, întreprinde şi Martínez del Castillo (2008: 188–197). Autorul încadrează metafora în planul universal coşerian şi discută critic, din perspectiva asumată, aspectul cognitiv şi pe cel creativ al teoriei metaforei conceptuale.

[12] M. Borcilă introduce termenul de *metasemie* în locul termenului prea cuprinzător de metaforă. Aşa cum se ştie, funcţia semnificativă este, în primul rând, o funcţie distinctivă; prin funcţia metasemică se stabileşte o dimensiune unitară a celor două semnificate (distinctive) antrenate în procesul metasemic, păstrându-se, în acelaşi timp, „conştiinţa clară a diferenţei dintre ele” (Borcilă 2013b). Termenul de *metasemie* a fost folosit şi de M. P. Bologna (2003), dar într-un sens diferit.

[13] M. Borcilă subliniază că „pasul decisiv” în raport cu interpretările anterioare ale fenomenului metaforei constă în „decizia coşeriană de a include în sfera ‘funcţiei semnificative’, constitutive (i.e. ‘simbolice’, în sensul lărgit în raport cu Cassirer), atât funcţia reprezentativă (bühleriană, reinterpretată), cât şi ‘funcţia asociativă’, care ‘asociază semnele ca factori de cunoaştere prin forma lor sau conţinutul lor’ (Coseriu 1952b, p. 83)” (Borcilă 2003: 64). În această viziune, metafora se bazează deja pe semnificatele primare ale limbajului şi le presupune ca elemente constitutive ale procesului metaforic (de fapt, procesul metaforic pune în relaţie, întotdeauna, doi termeni sau două semnificate, aparţinând unor domenii eterogene). E. Coşeriu semnalează actul

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

Dezvoltarea nucleului teoretic al concepției coşeriene a fost realizată de M. Borcilă, cu precădere în cadrul prelegerilor masterale şi doctorale din ultimul deceniu. Contribuția substanțială a lui M. Borcilă la dezvoltarea unei semantici metasemice designaționale constă, înainte de toate, în disocierea a trei paliere, care sunt antrenate activ în procesul metasemic. Disocierea palierelor a fost făcută „după ghidajul lui E. Coşeriu", care le tratează nediferențiat, şi ea contribuie la o mai bună clarificare a dinamicii prin care se creează designați metasemici în vorbire. Aceste paliere au fost numite: **(I)** *semnificațional*; **(II)** *reprezentațional*; **(III)** *skeologic*.

Sistematizarea **palierului semnificațional** şi integrarea metaforei ca un fenomen lingvistic reprezintă, indubitabil, contribuția majoră a lui E. Coşeriu la discuția actuală asupra metaforei. Chiar dacă declanşarea procesului metasemic nu este reperabilă la acest palier, iar procesul, în întregimea lui, nu se poate reduce doar la el, palierul semnificațional nu poate fi suprimat. El este necesar, mai ales, pentru a putea fi sesizată *eterogenitatea celor două domenii* cărora le aparțin termenii angajați în procesul metaforic. M. Borcilă (2013b) argumentează că, pentru a putea surprinde acea „identificación momentánea de objetos distinctos", în termeni coşerieni, care se produce în metasemie, „obiectele" trebuie deja sesizate intuitiv ca intrând sub conul de lumină deschis de semnificat, în procesul de determinare reciprocă a celor doi termeni. Pe de altă parte, cele două domenii pot fi individualizate şi captate în eterogenitatea lor numai datorită *semnificatelor* (ca „*dimensiuni ale conştiinței vorbitorului*") şi *funcției lor distinctive*. Semnificatul constituie, astfel, *condiția necesară* pentru orice manifestare semantică, inclusiv în procesul de metasemie.

Palierul reprezentațional a fost distins de M. Borcilă prin raportare la precizarea coşeriană a „cunoaşterii metaforice" drept „o cunoaştere prin *imagini*" şi „pe baza ghidajului" oferit de discuția critică a lui E. Coşeriu (vezi Coşeriu 1990/2000) privind semantica prototipurilor. În acest studiu, E. Coşeriu menționează că, spre deosebire de semantica prototipurilor – elaborată într-un cadru inițial psihologic de E. Heider (1971) –, semantica cognitivă de orientare lakoviană se situează pe o poziție mai apropiată de concepția proprie şi că anumite inovații propuse de această semantică sunt compatibile cu poziția sa proprie. Ceea ce interesează pentru acest palier şi poate fi valorificat pe baze integraliste este tocmai

metaforic (şi) în „denominația inițială a cognoscibilului", încadrându-l, însă, cu prioritate, în funcția *legein* a limbajului, în care, prin operațiile de „determinare reciprocă a universaliilor", este vizată aceeaşi finalitate designativ-cognitivă, caracteristică vorbirii enunțiative. În contextul definirii operațiilor de determinare, E. Coseriu (1955/1967: 293) precizează că domeniul privilegiat al cercetării metaforei îl constituie lingvistica vorbirii în plan universal. Având în vedere faptul că finalitatea constitutivă a metaforei în limbaj, ca şi cea a semnificatelor primare, este aceea de a designa lucruri individuale printr-un proces de determinare reciprocă a celor două semnificate (virtuale) care sunt atrase în relația metaforică, vorbirea metaforică aparține domeniului fundamental al lingvisticii vorbirii, semantica designațională.

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

ideea fundamentală a semanticii cognitive lakoviene potrivit căreia, *în procesul de „categorizare” a experienței, conținutului conceptual i se „asociază” şi o „schemă mentală”, o structură schematic-imagistică, emegentă în experiența noastră în lume.* Acest aspect crucial a fost reinterpretat în teoria metasemică dezvoltată de M. Borcilă, iar „schemele mentale”, care emerg în acest proces, au fost regândite nu ca reprezentări abstrase ca atare din mediul pre-verbal, ci ca scheme derivate şi/sau construite prin „asocierea cu *semnificatul*”. Alături de „schemele mentale”, în actul de designare se ivesc şi anumite „scheme afective”, care se adaugă dimensiunii imagistice a semnului şi imprimă metasemiei o nuanță afectivă: în aplicarea semnificației A la un obiect particular al experienței se adaugă o imagine, marcată afectiv, aparținând semnificatului B, demarându-se, astfel, procesul metasemic.

Palierul skeologic este nivelul percepției şi al cunoaşterii lucrurilor – concepută ca o cunoaştere orizontică, anticipată în contextul natural. El este un nivel necesar în procesul metaforic deoarece contextul natural extralingvistic este presupus ca fundament al oricărui act de vorbire. Aici pot fi integrate şi inovațiile semanticii cognitive bazate pe conceptele de „schemă imagistică” şi „concept schematic-imagistic”. Palierul skeologic orientează şi focalizează designația înspre cadrul din experiență în care poate fi găsit obiectul sau „felul de ființă” care este asociat, în metasemie, cu schema imagistică şi cea afectivă a semnificatului B. El reprezintă nivelul „existențelor posibile” (a_1, a_2, a_3, ... a_n; b_1, b_2, b_3, ... b_n) către care pot fi orientate semnificațiile A şi B prin determinare directă. În raport cu aceste „existențe posibile”, la un moment dat este sesizat un aspect inedit a semnificatului A (a_i). Acest element surprinzător al percepției (a_i) se află în discontinuitate cu designatele lui A (a_1, a_2, a_n): el nu poate fi numit direct prin semnificatul A şi nici calificat în vreun mod prin operațiile vorbirii enunțiative, deoarece are un caracter ireductibil la experiențele anterioare.

În cadrul acestei dezvoltări sistematice a teoriei coşeriene a metaforei, propuse de M. Borcilă, în ultimul deceniu a fost deja acceptată ideea semanticii lakoviene a „proiecției” (sau „cartării”) trans-domeniale a „imaginilor”, dar a fost reinterpretată ca având loc între două conținuturi *lingvistice*. În această perspectivă, contribuția cea mai importantă a semanticii cognitive constă în descrierea mecanismului designării metaforice. Să luăm un exemplu: „Această femeie este o vacă.” Pentru a categoriza un aspect insolit al experienței prin actul nostru de vorbire, două domenii experiențiale – domeniul *uman* reprezentat prin lexemul „femeie” şi domeniul *animal*, reprezentat prin lexemul „vacă” – sunt aduse împreună. Aspectul inedit nu poate fi subordonat semnificatului[14] *femeie*, aparținând domeniului-țintă al umanului, pentru că structura schematic-imagistică ce se poate

[14] Cele două semnificate, *femeie* şi *vacă*, pot fi descrise astfel: (1) *femeie*: semnificat lexical *femeie*; semnificat clasematic + *uman*; (2) *vacă*: semnificat lexical *vacă*; semnificat clasematic – *uman* + *animal*.

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

asocia, la nivel reprezentațional, prin determinare directă, cu semnificatul *femeie* este sărăcăcioasă în raport cu aspectul perceptual nou sesizat în experiență (nivelul skeologic). Pe de altă parte, acest aspect nu poate fi categorizat nici în domeniul-sursă, reprezentat de lexemul *vacă*. „Tensiunea metaforică" astfel creată este suspendată prin determinarea transdomenială, în care structura schematic-imagistică a semnificatului *vacă* – ce corespunde domeniului-sursă – este activată şi transferată la domeniul-țintă (semnificatul *femeie*). Are loc, astfel, transgresiunea domenială prin care structura schematic-imagistică a semnificatului *vacă* este identificată cu aspectul perceptual insolit sesizat cu privire la o anume femeie.

Spre deosebire de interpretarea lui M. Johnson (1987), care consideră că structura schematic-imagistică este parte intrinsecă a semnificatelor, din perspectiva semanticii integrale, 'imaginea' din domeniul-sursă este parte a cunoaşterii de fundal pe care am achiziționat-o prin experiențele noastre anterioare. Dacă privim mai atent la această 'imagine' împărtăşită, putem observa că ea nu este ceva universal: anumite comunități de vorbitori asociază această imagine cu *nesimțirea* cuiva, pe când alte comunități o asociază cu ceva *sacru*. Astfel, spre deosebire de semantica experiențialistă, care nu poate explica dimensiunea „intersubiectivă" sau „împărtăşită" a acestor imagini – deoarece situează fenomenul metaforei la nivelul unui spațiu „infrasemantic", chiar „psihologic", cum a fost susținut de un număr mare de cercetători –, această dimensiune este recuperată prin integrarea metaforelor conceptuale în semantica integrală. Din noua perspectivă, metaforele conceptuale şi „imaginea" care se „proiectează" de la un domeniu-sursă la un domeniu-țintă sunt interpretate ca activându-se spontan în actul designației metaforice, care reprezintă o **dimensiune *semantică* fundamentală a vorbirii umane**. Pe de altă parte, atunci când 'imaginea' devine un element tematizat din fundal, ea aduce cu sine o pletoră de asumpții împărtăşite de o comunitate culturală. Este evident că perspectiva socio-culturală din care s-a încercat reinterpretarea teoriei metaforei conceptuale are perfectă dreptate în a argumenta că experiența noastră este un fapt de permanentă interacțiune *cu* şi *într-o* lume culturală. În lumina acestor contribuții ale orientării socio-culturale în ştiințele cognitive, trebuie să acceptăm, probabil, şi o redefinire, în termeni mai cuprinzători, a ceea E. Coşeriu a întrevăzut şi a numit drept context *cultural* al vorbirii (vezi Coşeriu 1955/1967, 1981): acesta nu este numai un context printre celelalte contexte extraverbale propuse de E. Coşeriu, ci este *contextul care stă la baza* tuturor contextelor extraverbale (vezi, în acest sens, Coşeriu 2000, 2006).

Dincolo de aspectul strict *cognitiv*, teoria metaforei conceptuale întâmpină şi alte dificultăți în explicarea *dimensiunii creative* a semanticii metaforice, şi anume în explicarea creației de „entități-țintă" *noi*. În *Postfață* la a doua ediție a cărții lor de mare influență pe plan internațional, G. Lakoff şi M. Johnson (1980/2003) schițează progresele cele mai importante înregistrate în dezvoltarea teoriei metaforei conceptuale de la prima apariție a lucrării lor în 1980. Cei doi autori recunosc aici că nici principiul funcțional al „cartării" între domenii conceptuale, nici cel al

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

„proiecției” nu pot explica „aspectul creativ” implicat în creația de entități-țintă designative noi[15]. Din acest motiv, ei propun o nouă explicație, i.e. „o teorie neurală a metaforei”, bazată pe ideea „experiențelor primare” *conectate neuronal* şi *stocate în spațiile mentale prelingvistice ale „inconştientului nostru cognitiv”* (Lakoff, Johnson 1999: *passim*).

Lăsând deoparte formulările mai recente ale lui Lakoff (2008), care culminează în adoptarea unei *poziții naturaliste în cercetarea metaforei*[16], explicațiile aduse de semantica cognitivă rămân, în esență, inacceptabile, pentru că fundamentele teoretice propuse de-a lungul celor trei decenii de întemeiere şi de rafinare a acestei concepții nu lasă deschisă nicio posibilitate de a explica *natura creativă a metaforei*, din cel puțin două motive.

Ne vom referi, în primul rând, la ideea încapsulării metaforelor conceptuale în „sistemul nostru conceptual obişnuit” şi la aspectul cel mai cunoscut al „metaforelor convenționale”. Dacă examinăm cu atenție cea dintâi formulare a teoriei şi, în particular, principiul funcțional al „cartării” între domenii conceptuale, putem observa că, *mutatis mutandis*, semantica cognitivă confirmă presupoziția unei aderențe tacite la poziția saussuriană a priorității „modelului sistemic” (în raport cu activitatea)[17]: „Metaphors as linguistic expressions are possible precisely because there are metaphors in a person’s conceptual system” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 4). Această perspectivă a metaforelor ca deja date în ‘sistemul nostru conceptual’ limitează serios accesul semanticienilor cognitivişti la înțelegerea aspectului creativ al metaforelor. Poziția noastră critică asupra teoriei metaforelor conceptuale vizează, cu prioritate, asumpția precedenței sistemului conceptual în raport cu „activitatea” bazică prin care, în realitate, sistemul însuşi este creat. Să ne aducem aminte că intenția inițială a lui G. Lakoff şi M. Johnson (1980) era aceea de a explica modul în care conceptualizăm experiențele noastre noi, inedite, prin metafore. Se propunea, deci, inițial, explicarea *procesului* metaforic designațional. G. Lakoff şi M. Johnson eşuează însă în atingerea scopului propus, deoarece investigația lor s-a focalizat, cel mai adesea, asupra unor aspecte precum convenționalitatea şi sistematicitatea metaforelor, şi nu asupra „emergenței” acestora ca atare.

[15] Nici teoria *blendingului conceptual*, elaborată de G. Fauconnier şi M. Turner (2002), nu poate explica aspectul creativ al cogniției umane. Pentru o analiză de ansamblu a direcței cognitiviste reprezentate de G. Fauconnier şi M. Turner, a se vedea Paşcalău (2012). Cu toate că nu ne propunem, aici, o analiză detaliată a acestei direcții, sintetizăm, totuşi, două argumente foarte importante care ne îndreptățesc să optăm pentru o altă soluție teoretică în explicarea dimensiunii creative a metaforelor. În primul rând, cum bine se ştie, şi această orientare adoptă presupoziția lakoviană a preexistenței unui nivel conceptual anterior nivelului lingvistic. Această asumpție de ordin teoretic va fi adusă în discuție mai jos. În al doilea rând, dat fiind că cei doi autori concep *blendingul* ca o “operație” sau un proces subconştient al gândirii umane, „experiența conştientă” subiectivă, precum şi aspecte privind intenționalitatea şi intersubiectivitatea subiectului creator de limbaj rămân, la fel ca în orientarea semantic-cognitivă lakoviană, imposibil de explicat (pentru o abordare critică, din această perspectivă, a orientărilor dominante în ştiințele cognitive, a se vedea Faur 2013a).

[16] Vezi, pentru o critică a acestui aspect, J. Zlatev (2011).

[17] A. Tomoiagă (2013) întreprinde o explorare critică mai detaliată asupra acestui aspect.

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

Într-una din formulările inițiale ale teoriei, metaforele conceptuale sunt văzute drept „cartări în sens matematic" (Lakoff, Johnson 1980/2003: 252). Astfel de cartări presupun o situare conectată a celor două domenii, în care entitatea-sursă şi entitatea-țintă *împărtăşesc* structura schematic-imagistică relevantă. De exemplu, metafora TIMPUL ÎNSEAMNĂ BANI permite ca tipare de inferențe de la domeniul-sursă al BANILOR să fie folosite ca resurse pentru raționarea despre domeniul-țintă al TIMPULUI (vezi Lakoff, Johnson 1980/2003: 252). Acest lucru spune foarte puțin despre proiecția propriu-zisă de la sursă la țintă *ca proces*. G. Lakoff şi M. Johnson tratează, de obicei, metaforele conceptuale în mod static, plasându-le în ceea ce ei numesc 'sistemul nostru conceptual obişnuit' şi, în consecință, în prelungirea modelului „sistemului dat deja" sau, în termeni coşerieni, înțelegând limbajul ca *ergon*, şi nu ca *energeia*. Putem trage de aici concluzia că, dat fiind că metaforele sunt văzute ca *entități pre-existente, independente* în raport cu *activitatea de vorbire*, înmagazinate în memoria de lungă-durată, teoria nu este capabilă să capteze sau să „modeleze" însuşi actul creativității metaforice.

Acest aspect al teoriei lakoviene a fost criticat din interiorul ştiinței cognitive de J. Zlatev (2011). Folosindu-se de matricea semantică coşeriană în interpretarea proprie, autorul încearcă să împace o concepție pre-lingvistică a metaforei conceptuale (Lakoff, Johnson, Grady) – despre care afirmă că ar ține de planul universal coşerian – cu o concepție în care metafora este văzută ca un fenomen discursiv[18] (Zinken) – sau, în interpretarea lui J. Zlatev, aparținând planului istoric coşerian. Autorul conchide că ambele concepții ar putea fi corecte şi că greşeala lui G. Lakoff ar consta, de fapt, într-o incapacitate de a înțelege „cartările" metaforice drept „analogii"[19] şi, prin urmare, ca „procese", în sensul coşerian al distincției dintre *energeia* şi *dynamis*. Încercarea lui J. Zlatev de a recupera aspectul creativ al metaforei prin termenul propus este şi ea sortită eşecului, deoarece: (1) „procesualitatea" pe care o reclamă autorul în „cartarea" metaforică nu este decât rezultatul schimbării perspectivei de la momentul static, la momentul dinamic al proiecției, dar cu menținerea aceleiaşi asumpții a antecedenței conținuturilor de conştiință în raport cu creația însăşi a acestora; (2) distincția dintre conceptele coşeriene de *energeia* şi *dynamis* rămâne, în continuare, neasumată în consecințele ei cele mai radicale.

[18] Pentru o interpretare a metaforei ca fenomen discursiv, a se vedea şi E. Semino (2008).

[19] Termenul de „analogie" este preluat de J. Zlatev de la E. Itkonen (2005): „[W]e could question the terminological revisionism of Lakoff and Johnson, especially since there is a good traditional name for the kind of 'mappings' that they describe: *analogy*. 'Analogy, as structure and process' (the title of Itkonen's monograph) is a sufficiently general concept so that it can (with empirical justification) be applied both on the level of non-linguistic thought (the universal level) and on linguistic (discursive) phenomena" (Zlatev 2011: 141). M. Borcilă (2013b) atrage atenția însă că termenul de „analogie" a fost „clar" definit, „după anii '50", „ca proces al gândirii abstracte" şi s-a încărcat, astfel, cu un conținut logic(/-izant). Din perspectiva studiilor integraliste, operația metasemică nu poate fi înțeleasă ca o operație de stabilire a unor analogii pe baza „analizei" logice – fapt asupra căruia E. Coşeriu (1952/1967) însuşi atrage atenția –, ci ca una „pur intuitivă" („unitară, spontană şi imediată").

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

Cel de-al doilea motiv pentru care teoria metaforei conceptuale eşuează în explicarea dimensiunii creative a semanticii metaforice poate fi identificat pornind de la formularea revizuită a teoriei din 1999 (vezi Lakoff, Johnson 1999) – teoria metaforei „ca fenomen neural” – şi de la finisarea acesteia din 2008 (vezi Lakoff 2008) – teoria metaforei „ca circuit neural”. M. Borcilă subliniază că „tentaţia cognitivistă de [...] a căuta o ‘explicaţie’ a metaforei vorbirii în afara activităţii imaginative (în spaţiul ‘experienţelor primare’) trădează, în ultimă instanţă, aceeaşi profundă neînţelegere a naturii fundamental creatoare a limbajului” ca *energeia* sau ca activitate imaginativă liberă. Din această cauză, eroarea fundamentală a semanticii cognitive (confirmată mai ales în cea de-a doua versiune a teoriei metaforei conceptuale – vezi Lakoff, Johnson 1999, Lakoff 2008) constă în reducerea creativităţii lingvistic-cognitive primare la un „factor condiţionant” (Borcilă 2003: 59), i.e. fie la „experienţele primare”, fie la „circuitele neuronale”.

Se pare că, în orientările contemporane din lingvistică şi, mai ales, în interiorul curentului cognitivist, noţiunea de „funcţie semnificativă” a limbajului, corelată „creaţiei intuitive de *semnificate*” sau, mai simplu, înţelegerea limbajului ca *energeia*, pe de o parte, şi relaţia dintre *energeia*, *dynamis* şi *ergon*, pe de altă parte, sunt cele mai puţin asimilate dimensiuni ale gândirii coşeriene. Principiul creativităţii, definit prin primul concept al triadei cruciale, devine cel mai puternic principiu explicativ pentru activitatea de vorbire ca *activitate cognitivă*, *liberă* şi *intuitivă* în lingvistica integrală. Putem constata, pentru cazul specific al semanticii cognitive, că înţelegerea limbajului ca *energeia* ne ajută să evităm riscul reducerii creativităţii la ceva „ce nu mai este creativ” (Borcilă 2003). Pe de altă parte, reducerea creativităţii la altceva („bază biologică”, „experienţă”, „experienţe primare” etc.) înseamnă, de fapt, cum s-a subliniat, „anihilarea ei” (Borcilă 2003).

Ideea cartării structurii schematic-imagistice de la un domeniu-sursă la un domeniu-ţintă, în scopul de a ilustra concepte abstracte în termenii unor concepte concrete şi mai clar delimitate, rămâne, în esenţă, valabilă. Pentru E. Coşeriu (1952/1967), „cunoaşterea metaforică” este „cunoaştere *prin imagini*” şi, la fel ca semantica cognitivă, lingvistul de la Tübingen susţine că, prin topicul metaforei, „nos encontramos frente a intentos de clasificar la realidad, ya no mediante categorías de la razón sino mediante imágines, y frente a analogías establecidas, no desde del punto de vista estrictamente formal, entre vocabulos, sino poéticamente, entre ‘visiones’, que deben haber surgido, en cierto momento particular, de la fantasía creadora de alguien. Nos encontramos frente a lo que, en un sentido muy amplio, llamamos *metáfora*” (Coseriu 1952/1967: 81).

În lingvistica integrală, ideea de bază este aceea că limbajul, la toate nivelele lui, este creator, dar nivelul la care creativitatea poate fi studiată în act este *nivelul universal*. Astfel, studiul creativităţii în act este tema „preferată” a *vorbirii în plan universal*, deoarece „capacitatea creativă” trece dincolo de „las diferencias idiomáticas, étnicas o culturales”, astfel încât ne sileşte să „ne gândim” serios la o anumită „unidad universal de la fantasía humana” (*ibidem*: 80). „Creaţia metaforică în limbaj” (concepută într-un sens mai profund şi mai larg decât sensul retoric) a fost

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

propusă, în această perspectivă, ca dimensiune privilegiată a explorării creativității lingvistic-cognitive.

În concluzie, semantica integrală poate exploata, în mod avantajos, datorită marii sale deschideri în explicarea tuturor formelor de creativitate semantică, contribuțiile inovative ale semanticii cognitive în descrierea operației designării metaforice, cu alte cuvinte, în investigarea operațiilor de „delimitare reciprocă a universaliilor".

BIBLIOGRAFIE

Barcelona, A. (2002), *Metaphor and metonymy at the crossroads. A cognitive perspective*, Berlin–New York: Mouton de Gruyter.

Borcilă, M. (1997), *The metaphoric model in poetic texts*, în J. Péntek, (ed.), *Text şi stil, Text and Syle, Szöveg és stílus*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, p. 97–104.

Borcilă, M. (2003), *Lingvistica integrală şi fundamentele metaforologiei*, în DR, s.n., VII–VIII, p. 47–77.

Borcilă, M. (2013a), *Bringing Coseriu Home. Reflections on the Fate of his Legacy in our Changing World*, în E. Bojoga, O. Boc, D-C. Vîlcu (eds.), *Coseriu: Perspectives contemporaines.* Tome 2, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

Borcilă, M. (2013b), *Probleme de lingvistică integrală*, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca (Prelegeri masterale).

Bologna, M. P. (2003), *"Au-dèla de l'arbitraire du signe": Iconicità e metáfora nell''architettura' della lingua*, în V. Orioles (ed.), *Supplemento a Plurilinguismo. Contatti di lingue e culture*. *Studi in memoria di Eugenio Coseriu*, 10, Università degli Studi di Undine, Centro internazionale sul plurilinguismo, p. 31–39.

Coseriu, E. (1952/1967), *La creación metaforica en el lenguaje*, în E. Coşeriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid: Editorial Gredos, p. 66–102.

Coseriu, E. (1955/1967), *Determinación y entorno*, în E. Coseriu, *Teoría del lenguaje y lingüística general*. *Cinco estudios*, Madrid: Editorial Gredos, p. 282–323.

Coseriu, E.(1981), *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Coseriu, E. (1990/2000), *Structural semantics and „cognitive" semantics*, în *Logos and Language* (Tübingen), vol. I, no. 1, p. 19–42 (translation by K. Willems and T. Leuschner).

Coseriu, E. (2000), *Bilancio provvisorio. I quattro universi di discurso*, în Giuseppe de Gennaro S.I. (ed.), *I quattro universi di discurso*. *Atti del Congresso Internazionale „Orationis Millennium", L'Aquila, 24–30 giugno 2000*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, p. 524–532.

Coseriu, E. (2006), *Orationis fundamenta*. *La plegaria como texto*, în E. Coseriu şi O. Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, p. 61–84.

Fauconnier, G. & Turner, M. (2002): *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.

Faur, E. (2013a) *Semantica cognitivă şi emergența studiilor elocuționale*. Universitatea Babeş-Bolyai: Cluj-Napoca (teză de doctorat).

Faur, E. (2013b), *Integral Semantics and Conceptual Metaphor. Rethinking Conceptual Metaphor within an Integral Semantics Framework*, în *Journal of Cognitive Semiotics. Issue: Conceptual Metaphor Theory: Thirty Years After*, vol. V, nr. 1–2, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 108–139.

Frank, R. M., Driven, R., Ziemke, T., Bernardez, E. (2008), *Body, language and mind. Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter.

Frank, R. M. (2008), *Introduction: Sociocultural situatedness*, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind*, Vol. 2: *Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 1–18.

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

Gibbs, R. W. Jr. (1994), *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*, Cambridge: Cambridge University Press.
Gibbs, R. W. Jr. (1999), *Taking metaphor out of our heads and putting it into the cultural world*, în R. W. Jr. Gibbs, G. Steen (eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, p. 145–166.
Haser, V. (2005), *Metaphor, Metonymy, and Experientialist Philosophy. Challenging Cognitive Semantics*, Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
Hampe, B. (2005), *Introduction*, în B. Hampe (ed.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 1–14.
Hampe, B. (2005), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter.
Itkonen, E. (2005), *Analogy as Structure and Process: Approaches in Linguistics, Cognitive Psychology and the Philosophy of Science*, Amsterdam: Benjamins.
Itkonen, E. (2006), *Three Fallacies that Recur in Linguistic Argumentation*, în T. Haukioja (ed.), *Papers on Language Theory*, University of Turku: Publications in General Linguisitics, 10.
Itkonen, E. (2008), *Concerning the Role of Consciousness in Linguistics*, în „Journal of Consciousness Studies”, 15, nr. 6, p. 15–33.
Johnson, M. (1987), *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason,* Chicago and London, The University of Chicago Press.
Kimmel, M. (2005), *Culture regained: situated and compound image schemas*, în B. Hampe (ed.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 285–312.
Kimmel, M. (2008), *Properties of cultural embodiment: Lessons from the anthropology of the body*, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind*, *Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 77–108.
Lakoff, G., Johnson, M. (1980/2003), *Metaphors we live by*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
Lakoff, G. (1987), *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
Lakoff, G., Johnson, M. (1999), *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought,* New York: Basic Books.
Lakoff, G. (2008), *The Neural Theory of Metaphor*, în R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 17–39.
Martínez del Castillo, J. (2012), *Eugenio Coseriu (1921–2012) en los comienzos del siglo XXI. Vol. I–III* , Málaga: Universidad de Málaga.
Martínez del Castillo, J. (2008), *La lingüística cognitiva. Análisis y revisión*, Madrid: Biblioteca Nueva.
Paşcalău, C. (2012), *Forme textuale simple. Premise constructive şi operaţii semantice definitorii*. Universitatea Babeş-Bolyai: Cluj-Napoca (teză de doctorat).
Semino, E. (2008), *Metaphor in Discourse*, Cambridge: Cambridge University Press.
Sinha, C. (1999), *Grounding, mapping and acts of meaning*, în T. Janssen, G. Redeker (eds.), *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope and Methodology*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 223–255.
Sonesson, G. (2007), *From the meaning of embodiment to the embodiment of meaning: A study in phenomenological semiotics*, în T. Ziemke, J. Zlatev, R. Frank (eds.), *Body, Language and Mind*. *Vol 1: Embodiment*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 241–283.
Sonesson, G. (2009), *The View from Husserl's Lectern. Considerations on the Role of Phenomenology in Cognitive Semiotics*, în *Cybernetics and Human Knowing*, vol. 16, nr. 3–4, p. 25–66.
Tomasello, M. (1999), *The cultural origins of human cognition*, Cambridge–London: The Harvard University Press.
Tomoiagă, A. M. (2013), *La métaphore dans l'activité de parler*, în *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai”. Philologia*, LVIII, nr. 2, p. 201–214.

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)

Yu, N. (2008a), *The relationship between metaphor, body and culture*, în R. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind. Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 378–408.
Yu, N. (2008b), *Metaphor from body and culture*, în R. W. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 247–261.
Ziemke, T., Zlatev, J., R. Frank (2007), *Body, Language and Mind. Vol 1: Embodiment*, Berlin: Mouton de Gruyter.
Zinken, J., Hellsten, I., Nerlich, B. (2008), *Discourse metaphor*, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind*. *Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 363–386.
Zlatev, J. (2003), *Meaning = Life (+ Culture). An outline of a unified biocultural theory of Meaning*, în *Evolution of Communication*, 4/2, p. 253–296.
Zlatev, J. (2005), What's in a schema? Bodily mimesis and the grounding of language, în B. Hampe (ed.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 313–343.
Zlatev, J. (2007), *Language, embodiment and mimesis*, în T. Ziemke, J. Zlatev, R. Frank (eds.) *Body, Language and Mind. Vol. 1: Embodiment*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 297–337.
Zlatev, J. (2008a), *The dependence of language of consciousness*, în *Journal of Consciousness Studies*, 15, nr. 6, p. 34–62.
Zlatev, J., Racine, T., Sinha, C., Itkonen, E. (2008), *The Shared Mind: Perspectives on Inter-subjectivity*, Amsterdam: Benjamins.
Zlatev, J. (2009a), *The Semiotic Hierarchy: Life, Consciousness, Signs and Language*, în *Cognitive Semiotics. Special Issue on Anthroposemiotics vs. Biosemiotics*, vol. 4, p. 170–201.
Zlatev, J. (2009b), *Levels of Meaning, Embodiment and Communication*, în „Cybernetics and Human Knowing", vol. 14, nr. 3–4, p. 149–174.
Zlatev, J. (2011), *From Cognitive to Integral Linguistics. Learning from Coseriu's Matrix*, în „Intellectica: Cognitive Linguistics: a Critical Exploration", nr. 56, p. 125–147.

COGNITIVE SEMANTICS AND "CONCEPTUAL METAPHOR THEORY". AN APPROACH IN THE PERSPECTIVE OF E. COSERIU'S INTEGRAL LINGUISTICS

(Abstract)

The paper focuses, on the one hand, on two theoretical problems of Conceptual Metaphor Theory: namely the cognitive status and the creative dimension of the conceptual metaphors; on the other, it aims at approaching some descriptive findings from Conceptual Metaphor Theory within the perspective of Coseriu's semantics. Recent attempts to simply situate conceptual metaphors within a social and cultural context did not bring the expected results. The need for a radical breakthrough from the old conceptual and theoretical framework of Lakoff and Johnson's Conceptual Metaphor Theory became urgent. The reconstruction of cognitive science on phenomenological and hermeneutical bases is on the way to being pursued within the rising of the third generation of cognitive science. It will certainly represent a major advance for bridging the gap between cognitive science and other traditions of research, such as integral semantics.

Cuvinte-cheie: metaforă conceptuală, semn lingvistic, creativitate semantică, metaforă designațională.
Keywords: conceptual metaphor, linguistic sign, semantic creativity, designational metaphor.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu",
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă nr. 21
elena_faur@inst-puscariu.ro

BDD-A10136 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:16 UTC)